

Jeg vil ikke leke med deg fordi du er ...

Forebygging og håndtering av rasisme i barnehagen

Minela Košuta

LIKESTILLINGSSENTERET
KUN
INNSIKT FOR ENDRING

Tittel: Jeg vil ikke leke med deg fordi du er ...
Forebygging og håndtering av rasisme i barnehagen

© Forlaget Nora 2026

ISBN : 978-82-92038-54-3 (trykk)

ISBN : 978-82-92038-55-0 (digital)

Forfatter: Minela Košuta

Illustrasjoner: Bilal (5år) og Melina (3år)

Layout: Kirill Lvovich Gurvich

Trykk: Bjorvand & co

Utgitt med støtte fra Stiftelsen Dam

Forord

Kjære barnehageansatt, takk for at du vil jobbe antirasistisk i barnehagen!

Tiden i barnehagen er en viktig periode i barns liv, hvor de utvikler forståelse for seg selv, andre mennesker og verden rundt seg. Som voksne i barnehagen gir vi barna rammer, språk og verktøy for å forstå og delta i samfunnet.

Rasisme forekommer i barnehagen, og både barn og voksne kan bli utsatt. Å bli møtt med respekt og anerkjennelse er avgjørende for å føle seg inkludert i barnehagefellesskapet både for voksen og barn.

Erfaringer med rasisme og diskriminering kan påvirke barns trivsel, utvikling og følelse av tilhørighet. Det kan også påvirke arbeidsmiljøet i barnehagen, og i noen tilfeller hindre ansatte i å utføre jobben sin på en forsvarlig og god måte. Barnehageloven og rammeplan for barnehagen understreker at personalet skal gi barna like muligheter, fremme likestilling og motvirke diskriminering, fordommer, stereotypier og rasisme (Forskrift om rammeplan til barnehageloven, 2017). Forebygging og håndtering av rasisme er en viktig del av barnehagens systematiske arbeid for å fremme et trygt og godt barnehagemiljø (Barnehageloven, 2005)

Denne veilederen er til deg som ønsker mer kunnskap og trygghet i arbeidet med rasisme. Til deg som synes rasisme er et krevende tema å snakke om. Til deg som har opplevd rasisme selv, eller som ser at barn eller kollegaer blir utsatt for det. Veilederen gir konkrete verktøy for å forebygge og håndtere rasisme i barnehagen.

Vi håper denne veilederen kan støtte deg i arbeidet, og bidra til at barnehagen er et trygt og inkluderende sted for alle barn og ansatte.

Minela Košuta

Innhold

Forord	1
Rasisme i barnehagen?	4
Endring starter med oss voksne	8
Forebyggende pedagogisk arbeid	10
Mangfold er utgangspunktet	11
Normer og normbevisst pedagogikk	12
Det norske vi-et skal omfavne alle	14
Betydning av representasjon	16
Veggene, leker og lekeutstyr	17
Bøker	19
Mangfold i kalenderen	20
Viktige datoer og høytider	23
Inkluderende språk	25
Kostymer og karikaturer	27
Å jobbe mot rasisme	29
1. Nysjerrighet: Hvorfor er du brun?	29
Ting barn lurer på og hvordan svare på det	30
2. Fordommer: Du ser skitten ut!	32
Ikke ha berøringsangst for fordommer og rasisme: Lytt og snakk med barna	33
Du er en rollemodell og tillitsperson: Addresser det som blir sagt, ikke vær unnnvikende	33
Ikke bagatelliser det som blir sagt	34
3. Ekskludering: Jeg vil ikke leke med deg fordi du er brun!	35
Samtale med den som har sagt noe	35
Samtale med den som har opplevd noe	36
Oppfølging med foreldrene	38
Bøker som utgangspunkt for samtale om rasisme i barnegruppa	38
En arbeidshverdag uten rasisme - et arbeidsgiveransvar	41
Reaksjoner fra voksne når en tar opp rasisme	43
Definisjoner og begreper	45
Kilder	47

Rasisme i barnehagen?

Når vi snakker om rasisme i barnehage vil noen av oss tenke: Kan så små barn være rasister? Andre vil tenke på episoder fra barnehagen der barn ikke vil leke med andre på grunn av hudfarge eller religion, på foreldre som ikke vil snakke med minoritetsnorske pedagoger, eller på ansatte i barnehagen som uttaler seg nedlatende om andre kulturer og religioner.

Vårt utgangspunkt og tidligere erfaring med rasisme vil påvirke hva vi ser og gjør i møte med rasisme. For at alle skal kunne forebygge og håndtere rasisme er det viktig å ha kunnskap om hva det er, hvordan det virker og hvilke hindringer som finnes for arbeidet mot rasisme. Å jobbe mot rasisme er noe barnehagen skal gjøre. Barnehageloven sier at barnehager skal jobbe systematisk for å fremme et trygt og godt barnehagemiljø (Barnehageloven, 2005). Rasisme kan føles som et ubehagelig tema å ta tak i, men det forekommer i barnehagen, og det går alltid ut over noen og kommer fra noen. Derfor må vi ta tak i det.

Hva er rasisme?

Rasisme handler om å tillegge mennesker negative egenskaper på grunn av hudfarge, etnisitet, språk, kultur eller religion – eller det man tror er deres bakgrunn. Slike antagelser kan være at noen er late, mindre smarte, voldelige, kvinneundertrykkende eller kriminelle. Dette er fordommer, og når fordommer får styre hvordan vi tenker, snakker og behandler hverandre kan det føre til diskriminering.

Rasisme kan komme til uttrykk på mange ulike måter. Den kan være ideologisk – for eksempel ideologien at hvite mennesker er bedre, og hvor vold, terror og drap blir brukt mot andre grupper og individer. Hendelser som drapet på Benjamin Hermansen i 2001, på Tamima Bibras Juhar i 2025, og terrorangrepet i Bærum i 2019 er eksempler på ekstreme rasistiske handlinger.

Det kan komme til uttrykk gjennom blikk, kommentarer, antakelser eller forskjellsbehandling i hverdagslige handlinger. Slike handlinger kan være bevisste eller ubevisste, og kan til og med virke ufarlige for avsenderen, men for den som mottar dem er de en påminnelse om at deres hudfarge, kultur, religion eller språk påvirker hvordan andre ser og behandler dem.

Mange som ikke har opplevd rasisme selv forbinder rasisme med noe som har skjedd og skjer andre steder i verden. Dette kan være et hinder for å se rasismen som skjer her og nå. Rasisme kan skje både bevisst og ubevisst, og man kan si og gjøre rasistiske ting selv om det ikke var intensjonen. Det ubevisste kan for eksempel komme til uttrykk gjennom undervurdering av andre på grunn av hvilken etnisk eller religiøs gruppe man forbinder dem med, eller fordi noen snakker med en aksent som oppleves som fremmed. Det bevisste kommer til uttrykk gjennom diskriminerende handlinger som for eksempel at et barn med brun hudfarge ikke får være Lucia.

Barn og unges erfaringer med rasisme

Forskningen på barnehage viser at barn allerede i barnehagealder opplever andregjøring fra andre barn og voksne på grunn av deres hudfarge, kultur eller religion. Majoriteten av barnehager jobber aktivt med mangfold gjennom sin pedagogiske praksis, men samtidig forekommer det praksiser hvor minoritetsbarna blir pekt på som annerledes og blir definert ut av det norske felleskapet. Det forekommer også mobbing, utestenging og rasistiske ytringer blant barn. I tillegg beskriver ansatte med minoritetsbakgrunn at de også opplever rasisme, islamofobi og begrensninger med å gjennomføre jobben i barnehagen på grunn av rasismen (Bjørnaas, 2025).

Carla Ramirez og Marit Ursin (2025) har studert lek og vennskap i en førsteklasse. Forskningen viste at barn leker på tvers av grupper, og at for eksempel Barbie-dukker med forskjellige kropper er tilgjengelig. I selve leken fant de likevel rasistiske forestillinger hos barna. De hvite og blonde dukkene ble helter, og fikk de snille rollene, mens de mørkere dukkene ofte ble de slemme og onde i historiene som barna skapte.

Konsekvenser av rasisme er mange. Psykologen Winnie Nyheim-Jomisko forteller at det er klar sammenheng mellom å oppleve rasisme som barn og å utvikle angst, depresjon eller andre former for uhelse (Bjørnaas, 2025). Erfaringer med rasisme kan føre til at et negativt selvbilde utvikler seg knyttet til hudfarge, religion, etnisitet eller språk. Det kan for eksempel komme til uttrykk ved at barn prøver å vaske bort hudfargen sin. Hvis barn opplever at deres hudfarge eller religion får mye negativ oppmerksomhet, så kan det føre til minoritetsstress. Altså, at de bruker tid på å vurdere omgivelsene, tilpasse seg og være på vakt mot mulig diskriminering og negative reaksjoner. Nedlatende kommentarer om andre språk eller at norsk tydelig foretrekkes og får forrang, kan også føre til skam og uvilje mot å snakke andre språk enn norsk.

De siste årene har det kommet ny forskning som viser at rasisme er en del av hverdagen for mange barn og unge. En studie viser at rundt 45 prosent av unge med minoritetsbakgrunn har blitt utsatt for rasistiske ytringer de siste 12 månedene. Samtidig viser studien forskjeller i erfaring. De som opplever mest rasisme er unge med afrikansk bakgrunn (hele 7 av 10), mens henholdsvis 64 og 63 prosent av unge med bakgrunn fra Midtøsten og Asia rapporterer om opplevd rasisme (Proba, 2023).

Rapporter viser at rasistisk ordbruk i stor grad er normalisert i skolemiljøer, og at mange lærere opplever det som krevende å vite hvordan de skal møte dette. Barn og unge bruker ofte mye energi på å håndtere rasisme selv, noe som kan bidra til internalisering av rasisme, konsentrasjons- og motivasjonsvansker, dårlig selvbilde og dårlig selvfølelse (Unicef, 2022, Redd Barna, 2024). Internalisering av rasisme betyr at en begynner å tro på det andre sier om en, og det går utover selvfølelsen.

Rasisme kan føre til at man lever i en form for beredskap, alltid klar til å svare tilbake, eller grublende på hva man kunne gjort annerledes forrige gang man opplevde rasisme. Dette vil gå utover konsentrasjonen og muligheten for å lære. Barn og unge som opplever rasisme melder at de ofte ikke blir tatt på alvor når de sier ifra, og at undervisningen om rasisme i skolen er utilstrekkelig. Barn og unge opplever også rasisme i andre daglige miljøer i tillegg til skolen, som i nabolag, på idrettsarenaer, i sosiale medier og i forum for gaming (Unicef, 2022, Redd Barna, 2024, Trysnes og Skjølberg, 2024).

Endring starter med oss voksne

Studien til Bjørnaas viser også at barnehageansatte kan ha berøringsangst rundt rasisme. En av informantene i studien sier:

Vi ansatte må tørre å snakke om rasisme, vi må tørre å ta det opp før vi i det hele tatt kan tenke på hvordan vi skal integrere det i det pedagogiske arbeidet i barnehagen. Vi må anerkjenne at vi frykter dette temaet. For noen ganger tenker jeg at hvis vi hører spørsmål eller kommentarer i kollegagrappa og tenker at «dette er jo rasisme», så tør vi ikke ta i det. (Bjørnaas, 2025, s.42)

Første steg til å jobbe mot rasisme er å anerkjenne at rasisme finnes. Rasisme finnes i samfunnet, så hva gjør vi for at det ikke skal være sånn hos oss i barnehagen? Det finnes mange måter å bagatellisere rasisme på, men konsekvenser av rasisme vil ikke forsvinne selv om vi bagatelliserer det og skyver ansvaret vekk. Rasisme har alltid minst en sender og minst en mottaker. Ved å ikke ta opp rasisme, er vi med på å godta og normalisere at det skjer.

Andre steg er å forankre dette arbeidet i organisasjonen. Alle ansatte må ha nok kunnskap til å gjenkjenne rasisme når det skjer, og vite hvordan de kan reagere. Arbeidsgiver kan noen ganger møte motstand fra noen i personalgruppa i dette arbeidet. Da er det viktig at arbeidsgiver gjør det den kan for at barna, foreldre og kollegaer ikke opplever den motstanden personlig. Som arbeidsgiver er det viktig å skape tillit til at ansatte med minoritetsbakgrunn kan komme til deg hvis de opplever rasisme, og at du vil ta det på alvor. I denne veilederen får du ulike eksempler på rasisme som dere kan jobbe med i personalgruppa.

Tredje steg er å gjøre et godt forebyggingsarbeid. I denne veilederen får du tips til hvordan jobbe med å framheve mangfold, styrke representasjon og fremme inkludering. Forebygging handler også om å gjøre en risikovurdering – når og hvor er det fare for at rasisme kan skje hos oss?

Fjerde steg er å lage rutiner og planer for å kunne håndtere rasisme når det skjer. Når dere har gjennomført en risikovurdering vil dere få oversikt over situasjoner som forekommer. I tillegg til erfaringer fra egen organisasjon, kan man se til forskningen, og eksemplene som nevnes i denne veilederen.

Femte steg er å evaluere: hvordan har dette arbeidet gått, og hvordan kan vi sørge for at de utfordringer vi har jobbet med ikke skjer igjen? Hva kunne vi gjort annerledes, og hva fungerte?

Stereotypier og fordommer finnes i samfunnet, og de påvirker oss. Vi kan derfor si eller gjøre rasistiske ting uten at det var intensjonen. Heldigvis er det nesten ingen som vil kalle seg rasist i samfunnet vårt, men vi kan gjøre rasistiske handlinger uten å ville det, og uten å ville innrømme det. Å jobbe mot rasisme er derfor også et individuelt arbeid, hvor vi prøver å gjenkjenne fordommene vi har, og endre hvordan vi tenker og handler. Når vi erkjenner at alle kan si rasistiske ting uten å ville være rasist, så kan vi få en kultur hvor ansatte kan si ifra til hverandre og diskutere det de ser. Antirasistisk arbeid krever at vi prøver å forstå hvordan rasistiske forestillinger som finnes i samfunnet påvirker oss og hvordan vi forstår verden.

Forebyggende pedagogisk arbeid

Barnehagen skal fremme respekt for menneskeverdet ved å synliggjøre, verdsette og fremme mangfold og gjensidig respekt. Barna skal få oppleve at det finnes mange måter å tenke, handle og leve på. Samtidig skal barnehagen gi felles erfaringer og synliggjøre verdien av fellesskap. Barnehagen skal vise hvordan alle kan lære av hverandre og fremme barnas nysgjerrighet og undring over likheter og forskjeller. Barnehagen skal bidra til at alle barn føler seg sett og anerkjent for den de er, og synliggjøre den enkeltes plass og verdi i fellesskapet (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 9).

Der flere mennesker møtes, er det mangfold. Rammeplanen er helt tydelig på at barnehagen skal bruke mangfold som en ressurs i det pedagogiske arbeidet. I dette kapitlet får du praktiske tips til hvordan jobbe med mangfold, representasjon og språk. Her vil du også få tips til ressurser og verktøy til dette arbeidet.

Marianne Schram og Mirjam Dahl Bergsland har i boka *Barnehagens møte med kulturelt mangfold*, skrevet om hvordan vi kan gi rom for mangfold. I en sak i *Utdanningsnytt* skriver de om fire veier til mangfold:

Identitet

handler om at barna skal føle stolthet over egen kulturell bakgrunn og familie. Det kan være å vise frem bilder av barnas familier, eller vise frem ulike familier og språk gjennom bøker eller leker.

Rettferdighet

handler om at barna skal kunne gjenkjenne urettferdighet, ha et språk til å beskrive det og forstå at urettferdighet kan sår. Det kan også være å ha barnemøter, der dere snakker om hva som kan oppleves som urettferdig.

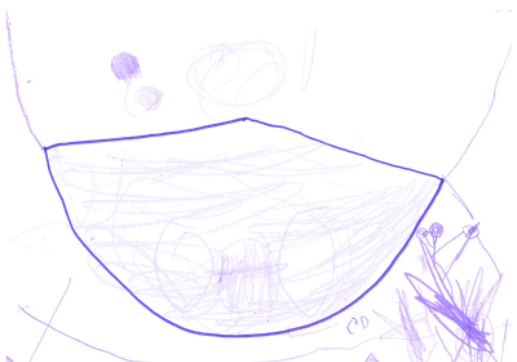
Forskjellighet

handler om at barna skal lære å se på forskjellighet som noe spennende og interessant. Det kan være å undersøke hvor forskjellige barna er, som å se på hudfarge, hår og øyne. Det kan være å snakke om hvilke interesser barna har, eller hva de liker å gjøre.

Aktivism

handler om å gi barna tro på at det går an å endre det som oppleves som urettferdig. Det kan være å klage til kommunen på dårlige lekeapparater i nærmiljøet. Dette handler om at barna opplever reelle muligheter for medvirkning både i barnehagen og i samfunnet.

Mangfold er utgangspunktet

Mangfold betyr bare at vi er forskjellige. I Rammeplanen nevnes ordet hyppig, og knyttes både til språk, kultur, religion, kunst, familieformer, demokrati og en påminnelse om at arbeid med samisk tematikk skal være en del av alle barnehagers arbeid. Med et så bredt perspektiv på mangfold vil mangfold være normalen i alle barnehager.

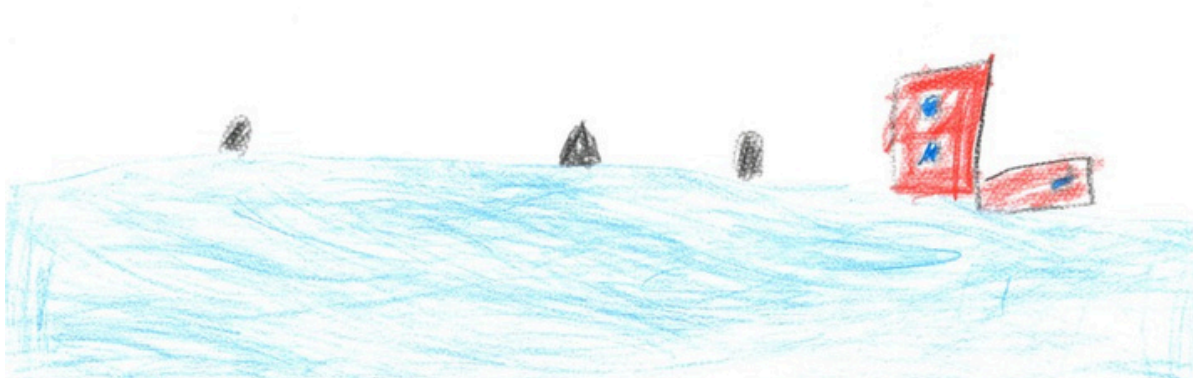
Barna er eksperter på mangfold. Jo yngre barn er, jo mindre er de påvirket av forventninger og fordommer som knyttes til de ulike kategoriene i samfunnet. Med mangfold som utgangspunkt mener vi at barn skal få lov til å være hele seg. Det handler om et arbeid hvor vi viser at mangfoldet er oss alle, og et arbeid som er godt for alle. Vi har alle mange ulike sider som inngår i vår identitet. Når vi retter fokus utelukkende mot noens hudfarge eller religion ser vi bare en liten del av personen, og personen får ikke lov til å være hele seg.

Mangfold bør være det vi tenker på som normalen, og ikke unntaket vi gjør i forbindelse med markeringer. Mange ganger når vi bruker ordet mangfold, tenker vi på etnisitet, kultur eller religion. Hvis vi fokuserer på at noen er mangfoldet og andre er normalen, så formidler vi et skille i fellesskapet. Det kan lære barn at noen skiller seg ut og derfor er utenfor. Vi må unngå å skape en forståelse av at det er barn med minoritetsbakgrunn som bringer mangfoldet inn i gruppen. Det er en fin øvelse å alltid være bevisst på mangfold; at vi har ulike erfaringer, familier, språkbakgrunner, kropper og ferdigheter. Når vi snakker om grupper av mennesker, så kan vi løfte fram eksempler på hvordan vi er ulike, og prøve å unngå normative forenklinger. Dette kan gjøres gjennom språket, ved å for eksempel si «I Norge er det mange som feirer jul» istedenfor «I Norge feirer vi jul». Det gjøres også gjennom handlinger ved å ikke la arbeidet med mangfold være et tiltak som en fokuserer på av og til i løpet av året, for eksempel markeringer av FN-dagen eller Samenes nasjonale dag.

Normer og normbevisst pedagogikk

Normer er sosialt uskrevne regler om hvordan folk «bør» tenke, føle og oppføre seg. Normer hjelper oss å fungere sammen, de gir sosiale regler for hva som er akseptert og ikke, og de kan være inkluderende eller ekskluderende.

Normer innebærer også en verdivurdering. Det som er normen anses som mer verdifullt enn det som er utenfor normen. Ofte merker man ikke at normen er der før man bryter med eller utfordrer den. Jo sterkere normen er, jo mer selvfølgelig tenker vi den er. Mange normer er knyttet til vår identitet og hvordan samfunnet ser oss. Hvem og hva er normen hos oss?

Normbevisst pedagogikk innebærer å stille spørsmål om hva vi tar for gitt, og å tenke etter hva som tillegges verdi og ikke. Her er noen tips til normbevisst pedagogikk:

- Unngå å bidra til et hierarki hvor det som ses som majoritetsnorsk verdsettes høyere enn det som ses som minoritetsnorsk.
- Inkluder uten å markere. Hvilke symboler og forbilder vi velger å vise fram, sier noe om hva som anses som viktig og verdifullt. Prøv å vise fram et mangfold av ulike mennesker i materiell og pedagogisk innhold, uten at for eksempel et bilde av en rullestolbruker kun brukes når det er for å si noe om situasjonen for rullestolbrukere.

(Likestillingssentret KUN, 2025)

Det norske vi-et skal omfavne alle

Barnehagen gir barna verktøy, språk og rammer for å forstå seg selv, andre mennesker og samfunnet. I praksis kan vi gjennom språk, holdninger og aktiviteter ekskludere barn fra det norske vi-et. Et eksempel på dette er hvordan barnehager bruker flagg som aktivitet der majoritetsetniske norske barn tegner norske flagg, mens barn som også har tilhørighet til andre land, tegner for eksempel flagget til foreldrenes hjemland. Slik forsterkes skillet mellom «oss» og «de andre», og hvem som er norsk og hvem som ikke er det.

Her er et eksempel på hvordan man kan snakke om migrasjon uten å ekskludere:

Alle mennesker beveger/forflytter på seg. Først kommer vi alle fra en mage til verden. Deretter blir vi født et sted, i en familie. Gjennom livet flytter noen av oss fra et sted til et annet. Noen gjør det fordi de har lyst å prøve noe nytt, og noen fordi de må. Når vi har vært forskjellige steder så blir vi kjent med forskjellige ting man kan gjøre.

Har barna vært andre steder? Har de familie noen steder? Har vi voksne bodd forskjellige steder, eller flyttet innad i samme kommune og kan vise det? For barn kan det å besøke en bestemor i en annen del av kommunen føles som store avstander. Ved å legge til rette for slik samtale og aktivitet vil barn velge selv å snakke om det som er viktig for dem. Det vil gi de forståelse av betydning av sted, og bedre forståelse for flytting.

Aktiviteter videre kan være at de tegner eller lager noe om steder og reiser som betyr noe for dem. Kanskje vil noen lage en tegning om et tre i skogen bak huset som betyr noe for dem. Eller besøk til besteforeldre på Gran Canaria eller i Somalia. Slik jobber vi med å la barna definere hva som er viktig for dem, og presentere det likeverdig. Mye av mangfoldsarbeidet er knyttet til inkludering av personer med innvandrerbakgrunn. Dette er en viktig del av dette arbeidet, samtidig som vi også kan fremheve Norges flerkulturelle og flerspråklige historie. Norge har alltid vært mangfoldig. Samer er urfolk som bodde her før Norge ble Norge. I tillegg finnes det nasjonale minoriteter som også har svært lang tilknytning til landet, det er kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, romer og romanifolk/tatere. Å inkludere disse perspektivene i arbeidet med mangfold og representasjon bidrar til en mer helhetlig forståelse av samfunnet og fellesskapet vi er en del av.

Men Norge er fremfor alt mennesker.

Nordmenn er nordlendinger, trøndere, sørlendinger – og folk fra alle de andre regionene. Nordmenn har også innvandret fra Afghanistan, Pakistan og Polen, Sverige, Somalia og Syria. Mine besteforeldre innvandret fra Danmark og England for 110 år siden.

Det er ikke alltid så lett å si hvor vi er fra, hvilken nasjonalitet vi tilhører. Det vi kaller hjem, er der hjertet vårt er – og det kan ikke alltid plasseres innenfor landegrenser.

Nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting.

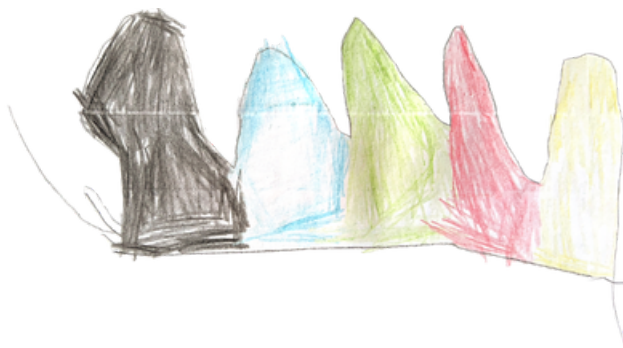
Med andre ord: Norge er dere.
Norge er oss.

Mitt største håp for Norge er at vi skal klare å ta vare på hverandre.
At vi skal bygge dette landet videre – på tillit, felleskap og raushet.

At vi skal kjenne at vi – på tross av all vår ulikhet – er ett folk.

At Norge er ett.

(Kong Harald V, 2016)

Betydning av representasjon

Representasjon handler om hvordan ulike mennesker og grupper i samfunnet er framstilt og presentert. Representasjon viser enkelt og effektivt at vi er mange ulike mennesker. Representasjon er derfor et aktivt antirasistisk verktøy som normaliserer mangfold, og motarbeider skjevheter og utenforskap i samfunnet.

Alle barn trenger å oppleve å bli speilet. Det forteller at de finnes, at de har en verdi og at de hører til på lik linje med andre. Representasjon er viktig for alle, ikke bare de av oss som er minoriteter. For å utdanne gode medmennesker må vi lære barn om mangfoldet som finnes, og til å ha respekt og forståelse for våre forskjeller.

Representasjon bidrar til at barn får se ulike uttrykk for identitet, utseende, kulturelle praksiser, språk, tro og livssyn. Hva slags representasjon finner vi i barnehagens pedagogiske materiell, leker og ressurser?

Veggene, leker og lekeutstyr

Hvordan ser rommene vi bruker ut? Hva har vi på veggene, hvilke leker og bøker har vi tilgjengelig? Finnes det bilder og illustrasjoner av ulike mennesker, med ulike kulturelle symboler, kropper og hudfarger? Det er viktig at vi tenker på mangfold i utformingen av rommene vi bruker. FABEL kreativt språksenter har laget «Rom for mangfold, mangfold i rommene» et inspirasjonshefte for å framheve mangfold.

Disse plakatene ble utviklet med hensyn til representasjon. De er fine å henge opp i øyehøyde for barna, og kan gjerne brukes både i samlingsstund, som inspirasjon til lek og for å snakke om følelser og vennskap. Plakatene viser et mangfold av ulike kropper, familieformer, aktiviteter og følelser. Plakatene kan bestilles gratis på www.kun.no. Der finner du også tips til bruk av plakatene i barnehagen, som for eksempel under samlingsstund.

De siste årene har det vært mer fokus på mangfold og representasjon i leker, filmer og bøker. Det er flere eksempler på legofigurer med forskjellige hudtoner, rullestol og blindestokk. Dette er en måte å utvide normen på i det pedagogiske materialet.

Representasjon i lekeutstyr er viktig å ha tilgjengelig i barnehager. Det kan være dukker og figurer med ulike utseende, "hudfargeblyanter" som er mer enn bare beige, fargeleggingsark som viser at vi kan se forskjellige ut. De fleste produsenter av tegnesaker tilbyr nå egne «hudfargesett» med et bredt spekter av nyanser. I tillegg til å ha representasjon i lekeutstyr tilgjengelig, er det viktig å bruke et normbevisst og inkluderende språk. For eksempel «hvilken hudfarge-blyant vil du bruke?», istedenfor å anta.

Det er også viktig at vi observerer leken. Blir den brune dukka lite brukt, eller får kun negative egenskaper i leken? Observer mønstre i leken og hvorfor det er sånn. Heldigvis kan vi voksne bidra til å skape endring, og leker kan være nyttige verktøy i arbeid mot rasisme. Som rollemodeller i barnehagen betyr det mye at vi for eksempel bruker den brune dukka, tillegger den gode egenskaper og gir den plass i leken.

Bøker

Bøker er en fantastisk ressurs i barnehagen. Bøkene vi velger kan bidra til å normalisere mangfold, og gå inn på forskjellige temaer knyttet mangfold, ulikhet og rasisme. De kan også synliggjøre flerspråklighet, for eksempel ved bruk av stillebøker og flerspråklige titler. Her er en liste over bøker som kan hjelpe dere med arbeidet.

Bøker med synlig representasjon:

- Kuhn, C. (2014). Samira og skjelettene. Cappelen Damm.
- Møkleby, P. R. (2025). Tur-retur. Spriten forlag.
- Child, L. (2009). Det nye, vesle mennesket. Gyldendal.
- Taplin, S. (2022). Enhjørninger (illustrert av J. Wray). Gyldendal.
- Fiske, A. (2024). Hvordan er det å ha en kropp? Cappelen Damm.
- Fiske, A. (2014). Alle har en bakside. Cappelen Damm
- Percival, T. (2022). Bellas bekymring (I. V. Steinman, Overs.). Cappelen Damm.

Bøker som beskriver og lærer om mangfold:

- Roskifte, K. (2018). Alle sammen teller. Magikon forlag.
- Blackall, S. (2021). Hvis du kommer til jorda. Fontini Forlag.
- Wenzel, B. (2016). Alle så en katt. Gyldendal.
- Hagen, G. I., & Kjær, K. Y. (2025). Samenes nasjonaldag: Elsa Laula Renberg og 6. februar. Cappelen Damm.
- Alexander, J. (2022). Gold. Creston Books.
- Khan Kazi, N. (2023). Moon's Ramadan. Versify.
- Love, J. (2020). Julian er en havfrue. (E. Sudmann, overs.). Mangschou.
- Winningah, S., & Türkoğlu, E. Z. (2021). Mammans magiske hemmelighet. BedreVi Forlag.

Bøker som feirer, fremmer og gir rom for flerspråklighet:

- Salinas, V. (2012). Reisen (C. Engman, ill.). Magikon forlag.
- Jørgensen, L., & Austad, J. (2023). Livet i nord/Arctic life: På seks språk. Utenfor Allfarvei Forlag.
- Uri, H. (2021). Jorden rundt på 80 ord (V. Sandøy, ill.). Cappelen Damm.
- Raappana Reibo, T. (Red.). (2021). Varis ja harakka = Kråka og sjura. Halti kvenkultursenter IKS.
- Aisato, L. (2014). En fisk til Luna. Gyldendal.
- Zsako, B. (2023). Bunny & Tree. Enchanted Lion Books.
- Heck, E. (2022). A is for Bee: An alphabet book in translation. Levine Querido.

Mangfold i kalenderen

Barnehagens årshjul viser hva som skal gjøres gjennom barnehageåret, og er et viktig verktøy i arbeidet med mangfold. I årshjulet bestemmer barnehagen hvilke temaer, merkedager og markeringer som vil være en del av det pedagogiske arbeidet. Både hvilke dager vi velger å markere, og hvordan vi markerer dem, betyr noe. Når mangfold er utgangspunktet, må vi tenke på hvordan vi kan gjøre både hverdager og særlig merkedager og markeringer inkluderende og meningsfulle for alle.

Alle aktiviteter er inkluderende og relevante for alle

Et godt utgangspunkt er å tenke at aktiviteter og markeringer skal være relevante for alle, uansett bakgrunn. Det vil si at markeringene blir utformet på en slik måte at alle kan lære noe. Man kan for eksempel lære om ulike religiøse høytider, og ikke bare de kristne. Istedenfor feiring kan man velge en tilnærming hvor barna lærer om ulike religiøse høytider.

Når du skal synliggjøre andre kulturer, nasjonaliteter, tradisjoner eller religioner er det viktig å ikke eksotifisere og stereotypisere – det vil si å fremstille noe som veldig eksotisk og annerledes, og på en bestemt måte som mange kjenner fra før. For eksempel, ikke framstill samer som en hel folkegruppe driver med reindrift. Det er en mangfoldig gruppe hvor de fleste ikke jobber med reindrift.

Hva er anledningen vi samles om?

Mange barnehager lager samlinger med foresatte og barn, ofte rundt kristne høytider som jul og påske. Å invitere foresatte inn i sin barnehageverden er noe barna ofte gleder seg til. Det går også an å samles rundt barna selv – for eksempel gjennom barnehagedagen eller barnas dag – da tar vi utgangspunkt i noe alle har til felles.

Medvirkning og representasjon

Det er en verdi at barn, foresatte og ansatte i barnehagen kan bidra til barnehages arbeid med ulike markeringer. Samtidig er det viktig å være bevisst på hvordan dette gjøres. Ingen barn eller voksne skal fungere som representanter for en gruppe eller brukes som «eksempler» som andre skal lære av.

Vi skal unngå å peke barna ut for eksempel ved å si: «Dere som er ... gjør sånn». Dersom barnehagen arbeider med for eksempel Kvenfolkets dag, kan man heller stille åpne spørsmål som: «Er det noen som vet hvordan man sier hei på kvensk?» Hvis barn føler seg trygge og føler at de har noe å bidra med, vil det være naturlig for dem å dele egne erfaringer.

Det samme gjelder ansatte i barnehagen. Man bør ikke overlate mangfoldsarbeid til ansatte med minoritetsbakgrunn, eller at de skal være representant for en kultur, religion eller et språk. Hvis dette er noe de opplever er viktig for dem, så vil det være naturlig å dele.

Unngå også å peke ut foreldre med minoritetsbakgrunn til å være representanter. Vi kan informere om temaer vi jobber med og om at hvis noen har lyst å bidra med mat, musikk, historier eller på andre måter, så kan de gi beskjed. Hvilke dager og markeringer som bør inngå i barnehagens årshjul, kan også være et naturlig tema å ta opp i foreldresamtaler.

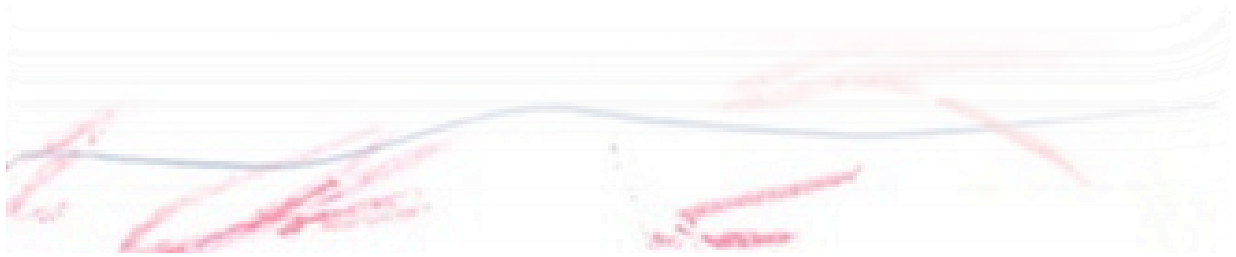
Viktige datoer og høytider

Noen viktige datoer som kan inngå i årshjulet for å synliggjøre nasjonale minoriteter og urfolk i Norge er:

- 6. februar – Samenes nasjonaldag
- 16. mars – Kvenfolkets dag
- 8. april – Den internasjonale romdagen (gjelder for romanifolk/tatere og romer)
- 21. juni – Skogfinnenes dag

Jøder er den eneste nasjonale minoritet i Norge som også er en religiøs gruppe. Rammeplanen sier også at personalet skal gi barna kjennskap til og markere merkedager, høytider og tradisjoner knyttet til både den kristne kulturarven og andre religioner og livssyn som er representert i barnehagen. Forskeren Geir Winje (2010) skiller mellom høytidsfeiring, som handler om forkynnelse, og høytidsmarkering, som handler om formidling. Markering av ulike høytider kan være for barn en identitetsbekreftelse, altså at hvem de er hjemme også får plass i barnehagen. Samtidig så er det viktig at alle barn lærer om at det finnes noe mer enn bare en måte å leve på, og slik kan barn oppleve perspektivutvidelse der de lærer noe nytt.

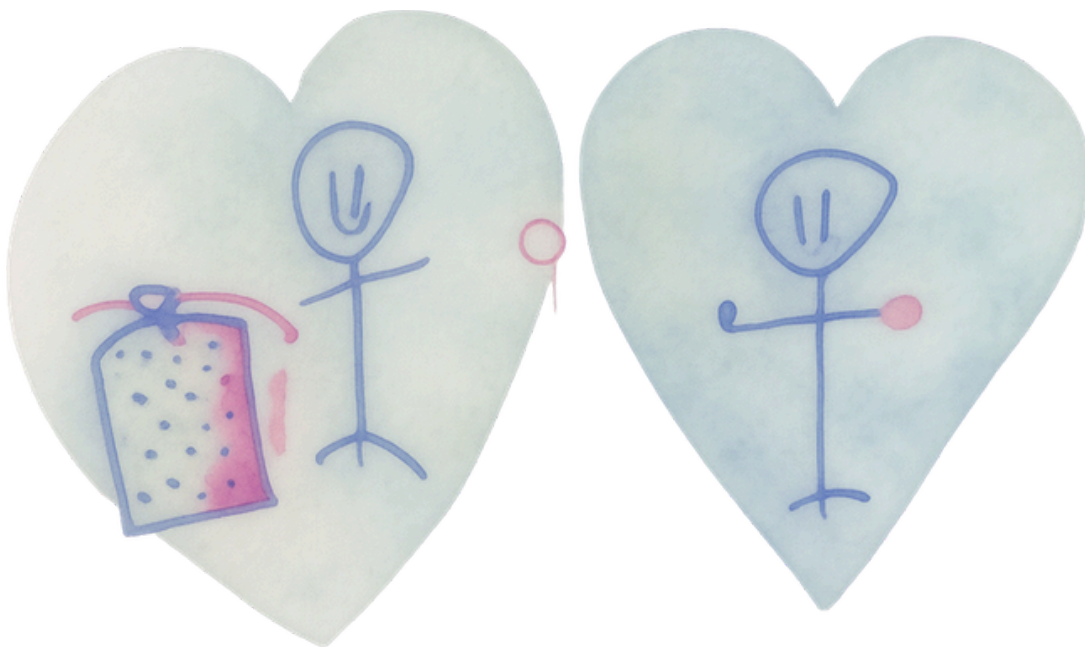
Digitale ressurser og fortellinger

Vi anbefaler korte faglige forelesninger av barnehageforsker Ragnhild Laird Iversen, som finnes på YouTube:

- Hva er høytidsmarkering
- Analyse av religionsfortellinger i forbindelse med høytidsmarkering
- Ramadan og id i barnehagen

På religionsundervisning.no finnes det gode forslag til hvordan ulike høytider kan markeres i barnehage. Eksempler på aktuelle ressurser er:

- Fortelling om påskeharen
- Fortelling om Santa Lucia
- Fortelling om Profeten Muhammed og edderkoppen
- Reven Rafi og Ramadan
- Fortelling om Ester
- Fortellingen om Krishna og høytiden Holi
- NRK Super: Bli med heim – Vi er muslimer

Det er bedre å begynne i det små enn å droppe det helt. Sett opp en plakat hvor dere ønsker god id til alle som feirer. Skriv datoen for id inn i ukeplanen eller månedsplanen slik at dere husker å gi barn som ønsker det anledning til å fortelle om hvordan de har feiret når de kommer i barnehagen dagen etter. Lån eller kjøp inn en bok så dere kan lese om hvordan id kan feires, f.eks «God id» av Gudny Ingebjørg Hagen. Dere kan også bruke den lille fortellingen om Reven Rafi og Ramadan. Dette er en fortelling som forklarer ramadan på en enkel måte for barnehagebarn. Denne fortellingen fikk jeg av en student som har tilpasset den fra hvordan hans mor fortalte han den som barn (Iversen, 2020).

Inkluderende språk

Språk er en berikelse og ressurs! Gjennom det pedagogiske arbeidet kan vi framheve språklig mangfold. Kanskje kan vi spille Lille Petteredderkopp på polsk eller kvensk? Eller snakke om de 20 ordene som beskriver ulike typer snø på nordsamisk? Eller hvor mange språk klarer vi å si hei på? Språk kan også være en inngang for å lære om nasjonale minoriteter og urfolk i Norge.

Et «vi»-språk, ikke «oss og dem»

Det er viktig å være bevisst hvordan vi snakker til og om hverandre, og betydningen av inkluderende språk i hverdagen. Ord og uttrykk kan videreføre gamle holdninger, ofte uten at vi selv er klar over det. Vi må unngå en «oss og dem»-logikk i hvordan vi snakker.

Når du skal snakke om en gruppe, kan du si: «De av oss som er ...». Å si «de flerkulturelle» plasserer flerkulturelle utenfor rommet og fungerer annerledesgjørende, mens «de av oss som er flerkulturelle» inkluderer flerkulturelle i fellesskapet. Forsøk også å unngå formuleringer som «i Norge gjør vi sånn» eller å omtale den beige fargeblyanten som «hudfargen».

Språklig rasisme

Hvordan snakker skurker i barnefilmer? Veldig mange barneprogrammer jobber veldig godt med mangfold og representasjon, det er et område hvor det har skjedd mye positiv endring. Likevel kan vi fortsatt finne populære barnefilmer der skurker snakker gebrokkent norsk, eller med russisk eller arabisk aksent og utseende. Hvis noen måter å være på og snakke på framstilles negativt kan det bidra til å skape negative assosiasjoner. Det er derfor viktig å være bevisst språket i det pedagogiske materialet vi bruker, som filmer, musikk og bøker.

Det høres kanskje unødvendig ut å ta med, men vi minner om at rasistiske ord og uttrykk ikke må brukes i barnehagen. Skulle disse dukke opp, så minn hverandre på betydningen av ordene.

De av oss med minoritetsbakgrunn som jobber i barnehagen, kan også oppleve fordommer og at folk antar at vi ikke kan norsk før vi sier noe i det hele tatt. Dette er en illustrasjon av hvordan folk kan undervurdere oss på bakgrunn av hvordan vi ser ut. Undervurdering av kompetanse kan også forekomme hvis vi snakker med aksent/etnolekt. Dette kan for eksempel komme til uttrykk ved at vi blir avbrutt, korrigert og fratatt oppgaver som det å snakke i forsamling. Å oppleve det mange ganger vil gå utover selvfølelsen. Dette kan skape et hierarki og svekke autoriteten til flerspråklige ansatte i barnehagen.

Kostymer og karikaturer

Det å kle seg ut er en morsom lek for barn, som inviterer til rollespill og utforskning. Kostymer kan også gi øvelse i å se for seg livet fra et annet ståsted. Samtidig er kostymer noe som overdriver, forenkler og kan spille på stereotyper.

Det vi som voksne kan ha vært vant til fra da vi var barn er ikke det samme i dag. I utviklingen mot et mer likestilt og rettferdig samfunn endrer normer og regler seg også, og vi ser ting i et nytt lys. Et eksempel på dette er hvordan ord i Astrid Lindgrens bøker som i dag forstås som problematiske har blitt endret. Også når det gjelder kostymer i barnehager vurderes regler og normer for hva som er greit. I noen barnehager er det for eksempel lov å kle seg ut som Kaptein Sabeltann, men ikke lov å ta med seg sverd. Grunnen til det er at man ikke vil normalisere våpen og vold. Et annet eksempel er å lage kostymer selv for å unngå kommersielt press.

Det er ny bevissthet om hvordan kjønn, minoriteter og andre kulturer framstilles. Det er en utvikling der vi har begynt å se ting fra flere ståsteder for å skape et mer rettferdig og inkluderende fellesskap.

«Indianerkostyme»

er noe vi som er voksne kanskje husker fra vår egen barndom, og som kanskje noen voksne fortsatt bruker på karneval. Det er et kostyme som bygger på majoritetssamfunnets stereotypier om amerikanske urfolk. Amerikanske urfolk har lidd mye gjennom historien på grunn av kolonialismen, og har blitt framstilt som eksotiske og mindre siviliserte av kolonialister. Kostymene er en karikatur som bygger videre på denne forståelsen. Samtidig som det kan føles uskyldig, så er det en måte å vise fram en karikatur av folk som eksotiske, ville og usiviliserte.

Indianerkostymene er en illustrasjon på den historien. Det er viktig at vi tenker gjennom hvilket menneskesyn vi formidler. Det kan også hende at noen har bakgrunn som urfolk fra Amerika, og kan oppleve det som krevende.

Så sies det at «ja, men vi har jo alltid lekt cowboy og indianer?» Da kan det være greit med en oppklaring. Cowboy er et yrke, som er helt uproblematisk å leke, mens det andre er en identitet. Birgit Å. Andersen, 2024.

Samiske kofter

Rammeplanen sier at barnehagen skal synliggjøre samisk kultur og bidra til respekt for samisk mangfold. Dette arbeidet forutsetter en respektfull tilnærming for tradisjon, kultur og klesplagg.

De samiske koftene har stor betydning for samisk kultur og identitet, og bør ikke brukes som kostyme eller gjenskapes i form av «samiske klær og hatter». Det betyr at man kan lære om ulike plagg, men ikke bruke dem, og ikke prøve å lage samiske «hatter» og klær. På samme måte som vi ikke lager bunader eller «norske hatter» til 17. mai i barnehagen, skal vi heller ikke gjøre dette med samiske kofter eller andre tradisjonelle plagg fra minoritetsgrupper.

Å jobbe mot rasisme

I rammeplanen legges det tydelig vekt på at barnehagen skal være en lærende organisasjon. Dette innebærer blant annet å diskutere og vurdere faglige og etiske problemstillinger, å lære av egen praksis, oppdatere seg, og å bidra til å utvikle barnehagen som pedagogisk virksomhet (Utdanningsdirektoratet 2017). Det er akkurat dette arbeid mot rasisme i barnehagen handler om.

I dette kapitlet vil vi vise hvordan vi kan snakke om forskjeller, jobbe med fordommer og med håndtering av rasistiske kommentarer og ekskludering.

1. Nysgjerrighet: Hvorfor er han brun?

Barn er nysgjerrige og stiller spørsmål ved ting de observerer. Hudfarge, religion, språk, eller utsende og klær kan være noe barn stiller spørsmål ved. Hvorfor er det sånn? Da er det viktig at vi som voksne ikke er unnvikende, men møter dem i deres nysgjerrighet. Å gi barn gode forklaringer er et viktig tiltak for å utvide deres perspektiv på verden, og for å forebygge rasisme. Hvordan du svarer på spørsmål vil være avhengig av alder og modenhet, under gir vi flere mulige forklaringer på noen spørsmål barn kan stille oss voksne.

- Møt barn med anerkjennelse i det de sier. «Ja, det stemmer at vi ser forskjellig ut».
- Ikke avvis eller vær unnvikende i svaret, da formidler vi at det er noe galt med det de spør om.
- Svar med at mangfold er normen. Det betyr at når du svarer, svarer du ikke med å forklare hvorfor andre er forskjellig. Svar med at vi alle har kropp, noen er sånn, andre sånn. Noen har sånne matvaner, noen sånne, men vi trenger alle mat å spise. Normen er at vi er forskjellige.
- Vær observant på reaksjonen til barnet som spørsmålet retter seg mot eller som kan kjenne seg igjen i det som blir sagt. Selv om spørsmålet er ren nysgjerrighet, kan dette barnet ha tidligere negative erfaringer som gjør at et sånt spørsmål skaper utrygghet.

Ting barn lurer på og hvordan svare på det

Hvorfor spiser ikke du svin eller storfe?

Vi har alle en kropp, og den trenger mat for å kunne fungere. Vi mennesker liker å spise forskjellige ting, men hva vi har tilgang på er også avhengig av at det vokser forskjellige ting på forskjellige steder. I tillegg finnes det forskjellige oppskrifter, vaner og regler for hva vi spiser.

Om svin: De som ikke spiser svin, spiser det ofte ikke på grunn av religion. Det kan være muslimer, jøder og noen kristne. Religion er noe man tror på, og som handler om hvordan vi mennesker skal leve.

Om storfe: De som ikke spiser storfe, spiser det ofte ikke på grunn av religion. Det kan være hinduer og en del andre religioner. Religion er noe man tror på, og som handler om hvordan vi mennesker skal leve.

Men det er også folk som ikke spiser det på grunn av at de ikke spiser kjøtt i det hele tatt, eller synes det finnes ting som smaker bedre eller er bedre for kroppen å spise.

Hvorfor er du brun?

Vi har alle en kropp, men de ser forskjellige ut. Ofte ligner vi på familien vår, og det finnes noe som heter tvillinger – de kan noen ganger se veldig like ut. Vi får øyefarge, hårfarge og hudfarge fra de vi har genetisk slektskap med. Vi har forskjellig hudfarge på grunn av noe som heter melanin i kroppen vår. Mye melanin (da er vi rike på melanin!) gjør at vi blir mer brune, og mindre melanin gjør at vi blir mer hvite. Melanin beskytter faktisk mot sola. Noen steder i verden er det veldig mye sol, og mennesker som har bodd disse stedene har mer melanin i kroppen.

Hvorfor feirer du ikke jul?

Det er mange som feirer jul i Norge, og det er noen ting mange gjør likt, som å møte familien og venner og spise sammen, gi gaver og ha juletre. Men det er også forskjell på hvordan folk feirer jul. For noen er det bare koselig tid sammen, mens noen vil helst bare være alene i jula. For noen er det gøy med gaver, og for noen er det veldig viktige dager for deres tro/religion. Jul er egentlig en kristen høytid som markeres fordi Jesus ble født. Noen feirer også jul uten å være kristen, men jeg feirer ikke jul fordi jeg har andre høytider(dager) som er viktige for meg. Vil du vite om andre høytider som finnes, og hva folk gjør på dem?

Hvorfor bruker du sjal på hode, rød prikk i panna eller sånne klær?

Barn kan spørre om hvorfor noen bruker hijab eller turban, hvorfor noen går med andre typer klær eller har bindi (rød prikk i panna). Folk bruker forskjellige klær til ulike anledninger, og vi liker forskjellige ting. Noen bruker hijab eller turban fordi det er viktig for dem, eller fordi det er en del av religionen deres (noe de tror på).

Noen mennesker har rød, svart eller annen farget prikk i panna som heter bindi. Den er en måte å pynte seg på, men kan også bety noe religiøst for hinduer.

Her er noen bøker som kan være en ressurs om disse temaene:

- Cohan, M. (2018). Hats of Faith (S. Walsh, Ill.). Chronicle Books. Boka viser ulike hatter og plagg for å dekke håret på. Kan også laste ned fargeleggingsark, spørsmål om boka og spill på hatsoffaith.com
- Subramaniam, S. (2024). A Bindi Can Be... (K. Nair, Ill.). Kids Can Press Boka formidler betydningen av Bindi og hvordan den kan brukes til fest og hverdag.

2. Fordommer: Du ser skitten ut!

Barn er opptatt av å forstå verden, og kategorisering er en naturlig del av det. I tillegg til å stille spørsmål ved ting de ser, kan barn uttrykke seg negativt om andre. Når barnet går fra å spørre hvorfor noen er brun, til at de uttrykker at noen er skitne, så krever det av oss voksne at vi jobber med å endre den kategoriseringen som har skjedd hos barnet basert på rasistiske forestillinger.

Når vi hører fordommer og rasistiske kommentarer, vil mange av oss være opptatt av å forstå hvor det kommer fra. Slike uttrykk kan være tilfeldige, noe de har hørt fra personer som står de nært, eller fra TV og bøker. Vi må tørre å snakke med barna om det de sier, og prøve å forstå hva denne kategoriseringen og virkelighetsforståelsen har kommet av. Det er når vi forstår det at vi kan gjøre best mulig endring.

Ikke ha berøringsangst for fordommer og rasisme: Lytt og snakk med barna

Er det sånn at man blir svart når man er slem? Hvordan reagere når et barn sier det? Når vi får den type spørsmål så aktiveres våre egne erfaringer og et ubehag, hvor vi til og med kan bli moraliserende og si «sånn snakker vi ikke» for å avslutte samtalen. Her er det viktig å spørre «Hva mener du med det?». Da kan barn fortelle hvordan noen blir helt svart og gjør slemme ting. Hvis den voksne da spør barnet om det tenker på noen i barnehagen med mørk hud, så kan vi lage koblinger de i utgangspunktet ikke har.

Dette er et eksempel fra virkeligheten, og heldigvis fortsatte bare den voksne å spørre barnet om å forklare mer. I dette tilfellet viste det seg at barnet har sett en episode i Brannmann Sam hvor en av karakterene på natta blir mørk og oppfører seg rart, noe barnet har opplevd som skummelt. Når vi fjerner vårt ubehag mot å ta tak i fordomsfulle og rasistiske kommentarer så klarer vi å møte barna i deres verden, og hjelpe dem med å sette ord på det som har skjedd. Dersom barnet faktisk snakket rasistisk, så vil fortsatt metoden være å spørre videre om hvordan barnet tenker og hvor det kanskje har hørt slike utsagn. Så kan man gjøre korrigeringer sammen med barnet når man har hele bildet.

Du er en rollemodell og tillitsperson: Adressér det som blir sagt, ikke vær unnvikende

Hvem er du din bruning? sier et barn om en forelder som kommer inn i barnehagen. Situasjonen er ubehagelig for oss voksne, men vi kan ikke late som at det ikke har skjedd. Vi kan svare: Dette er faren til Martin. Og vi kommenterer ikke hvordan folk ser ut (hudfarge, hårfarge, kropp eller klær). Vi bruker navn på hverandre, og hvis vi ikke kan navnet, så kan vi spørre hva de heter eller hvem de er her for å hente.

I situasjonen må vi huske å anerkjenne forelderen som mottok kommentaren, og fortelle at vi jobber aktivt med å lære barna om mangfold og motarbeide rasisme.

Ikke bagatelliser det som blir sagt

Æsj, maten din lukter ekkelt. Du snakker så rart.

Vi må møte barna i det de sier, uten å dømme eller moralisere. Når vi svarer er det viktig å vise at det er mulig å snakke om forskjeller uten å være nedlatende. Samtidig er det viktig at vi ikke bagatelliserer og tenker at det ikke er farlig fordi de er bare barn. Det sitter alltid noen andre som er mottaker av dette, og som trenger at vi som voksne kan anerkjenne deres menneskeverd og rette opp i det som har skjedd. Vi kan for eksempel svare med:

Vi liker og er vant til forskjellige ting å spise. Jeg synes faktisk at det lukter veldig godt. Jeg liker for eksempel kaviar å spise, men min søster synes det lukter for sterkt. Vi kan si at noe er annerledes, men ikke ekkelt, når vi snakker om andre sin mat.

Folk snakker på forskjellige måter, og har forskjellig dialekt. Jeg kan snakke flere forskjellige språk, og jeg lærte norsk litt senere som gjør at jeg snakker litt annerledes. Kan du noen ord på et annet språk?

Disse svarene er laget med utgangspunkt i samtale mellom barn og en voksen i barnehagen. Vi vet samtidig at slike kommentarer kan rettes mot andre barn. Du kjenner barnegruppen din best, og kan avgjøre om du skal løse det med individuelle samtaler og eventuelt behov for oppfølging. Uansett er det viktig å følge opp med barnet som fikk kommentaren. Lytt til hva barnet sier, ha forståelse for ulike måter å reagere på, anerkjenn situasjonen og hjelp barnet til å sette ord på det.

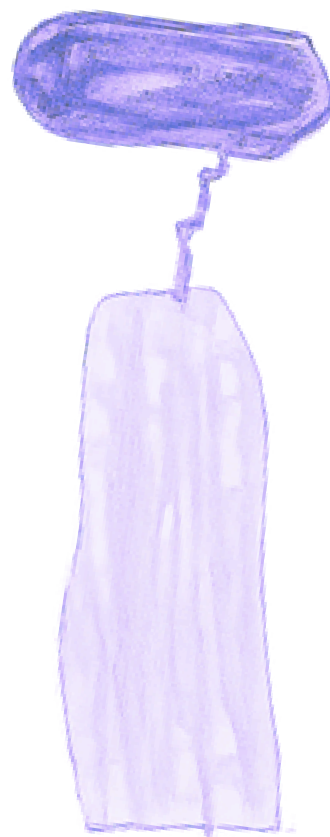
3. Ekskludering: Jeg vil ikke leke med deg fordi du er brun!

Når du hører rasistiske ord bli brukt, eller at noen blir holdt utenfor, er det viktig at du reagerer og tar tak i situasjonen. Noen ganger vil det være viktig å ta barnet eller barna ut av situasjonen, og ta individuelle samtaler, mens andre ganger kan vi korrigere i leken, og ta samtalen senere.

Her er en framgangsmåte for hvordan en samtale om rasistisk ekskludering kan se ut. Det kan hende at noen av dere allerede har måter å snakke om dette på som fungerer godt. Denne framgangsmåten er ment som en støtte og inspirasjon for dem som ønsker et konkret utgangspunkt.

Samtale med den som har sagt noe

- Voksen beskriver hva den har sett og hørt.
- La barnet fortelle om sine følelser og tanker.
- Hjelp dem å sortere i det som har skjedd.
 - Hva var det de følte da de sa det?
 - Prøv å forstå hva slags makt bruk av rasistiske ord gir dem? Søker barnet selvhevdelse? Eller ekskluderer de andre for å posisjonere seg i fellesskapet? Sa de kanskje noe i en situasjon som noen andre har startet?
- Gi dem alternative måter å håndtere lignende situasjoner og følelser på.
- Bygg empati og forståelse for hvordan det føles for andre når de sier det. Hva ville de selv følt hvis de hørte det samme?
- Lag en avtale om hvordan de kan reagere neste gang de føler noe inni seg, og hvordan vi voksne kan hjelpe dem. Minn dem på reglene i barnehagen om hvordan de kan snakke og oppføre seg mot andre.
- Snakk med barnet om hva dere kan gjøre når man har såret noen eller gjort noe dumt. Det kan være å si unnskyld, invitere til lek eller noe annet.

Samtale med den som har opplevd noe

- Voksen beskriver hva den har sett og hørt.
- La barnet si hva de føler og tenker, anerkjenn de følelsene og møt dem i de.
- Sett ord på hvorfor det som har skjedd er feil. Bruk et inkluderende språk med å forklare at vi er alle forskjellige. Det er viktig å gi barn et språk for å forstå hva de blir utsatt for. Det gjør det lettere for barn å si ifra. Dere legger grunnlaget for barnas forståelse av egen verdi gjennom å gi dem en forståelse av at rasisme er noe som er feil og som ikke er deres skyld.
- Fortell barnet at de aldri skal stå alene i det, og at du og vi voksne skal passe på at alle har det bra. Lag en avtale om hvordan ungen kan reagere neste gang det skjer.
- Hvis det andre barnet sier unnskyld eller på andre måter søker forsoning, så må det være rom og forståelse for at barnet som har opplevd rasisme kan reagere på forskjellige vis på det.

Nina Bahar skriver i VG om hvordan snakke med barn om rasisme. Hun påpeker bevisstheten om hva som er årsaker til og hva som er konsekvenser av rasisme:

Når vi sier at noen «ble utsatt for rasisme fordi de har mørk hud», peker vi mot kroppen og ikke mot rasismen som årsak. For barn er forskjellen avgjørende. Ordene våre kan gjøre dem utrygge eller bygge motstandskraft. Jeg leter etter ord som ikke gjør dem mer redde, men heller ikke skjuler sannheten ...

Et språk som ikke er vårt alene, men som vi kan bygge sammen som foreldre, naboer, lærere, venner.

Et språk som gjør hatet synlig uten å legge skylda på barna våre.

Barn lærer av alle rundt seg, de hører hvordan vi forklarer verden.

Det finnes ingen feil hudfarge.

Problemet er rasisme.

(Bahar, 2025)

Oppfølging med foreldre

Når rasistisk språkbruk eller ekskludering oppstår er det viktig å informere foreldrene. Det er viktig å informere både foreldrene til den/de som utøver og den/de som mottar. Informer om hva som har skjedd, hvordan det har blitt håndtert, hvordan barna har blitt ivaretatt og hvordan dere vil følge det opp.

Avhengig av alvor og hyppighet i situasjonen må vi vurdere hvordan vi skal formidle dette til foreldrene. Skal det tas opp i hentesituasjonen, eller er det best å ta på telefonen eller i et møte? Avhengig av hvor alvorlig eller gjentakende dette er, så bør man også vurdere å lage en plan sammen for hvordan jobbe med dette både hjemme og i barnehage.

Av og til kan vi være redde for at vi gjør problemet større ved å ta det opp. I realiteten vil det oftest føre til at vi får flere med på laget og betrygger foreldrene om at vi jobber aktivt for et godt miljø i barnehagen.

Bøkene vi tipser om under kan også være ressurser for foreldrene om til hvordan de kan jobbe hjemme.

Bøker som utgangspunkt for samtaler om rasisme i barnegruppa

Barn er opptatt av rett og galt, og av rettferdighet. De er også opptatt av å si ifra når ting er urettferdig! Vi kan hjelpe barna å øve seg på å si ifra om ting som er urettferdig.

Vi voksne må ikke være redde for å jobbe mot rasisme på gruppenivå. Når vi tar opp rasisme i barnegruppa så kan vi gi barn språk og forståelse for hvordan det kan oppleves, og ikke minst hvordan vi kan reagere når det skjer.

Hvordan vi tar det opp må tilpasses alder, og ta hensyn til hvorvidt og hvor stor utfordring rasisme er i barnehagen. Man må også ta særlig hensyn til om det er barn som kan ha erfaring med rasisme, og ha rom for reaksjoner.

Bøker har ofte en spesiell status hos barn; det som står i dem er sant og viktig. Ta gjerne utgangspunkt i noen av bøkene under i det forebyggende arbeidet i barnehagen. Her er forslag til bøker som kan brukes til dette arbeidet:

Naylor-Ballesteros, C. (2019). **The suitcase**. Nosy Crow.
Bildebok om fremmedfrykt, skepsis, håp og vennskap.
Bildebok, engelsk tekst.

Lionni, L. (2009). **Lille blå og lille gul**. Gyldendal.
Lille blå og lille gul blir så gode venner at de skifter farge. Men da vil familiene deres plutselig ikke vite av dem lengre...
Bildebok, norsk tekst.

Borando, S. (2020). **Niente da fare**. Minibombo.
Om å være forskjellig, å misforstå og å bli utestengt fra leken. Heldigvis er det til slutt noen som inkluderer. Morsom bok, også egnet for de aller minste i barnehagen. Stillebok (ordløs).

Mo, C. (2024). **Home in a lunchbox**. Otter-Barry Books.
Det er ikke så lett å være ny og skulle finne venner når man ikke snakker samme språk og ser annerledes ut. Da hjelper det å ha med mat som smaker som hjemme. Om flerspråklighet, utenforskap og vennskap. Stillebok (nesten ordløs).

Jung Tjønn, B. (2025). **Kva tenker du på?** (Skinkeape, ill.). Samlaget.
En bildebok om forskjellighet, om foreldre, om å ikke høre til.
Bildebok, norsk tekst.

Daynes, K., & Akpojaro, J. (2021). **First Questions and Answers: What is racism?** (S. Prabhat, Ill.). Usborne Publishing Ltd.
Boka forklarer hva rasisme er, hvordan det skjer og hvordan vi kan motvirke rasisme. Bildebok, engelsk tekst.

Bahar, N., & Mathisen, S. (2025). **Den lille boka om antirasisme** (L. Heggen, Ill.). Likestillingscenteret
Boka handler om Kitty Katt, som ikke får være med å leke i barnehagen, og Desta Drage, som ønsker å hjelpe henne. Boka gir barn mulighet til å øve på hva de kan gjøre i møte med rasisme og ekskludering, og fungerer som et verktøy for å jobbe forebyggende mot rasisme i barnehagen. Bildebok, norsk tekst.

Donaldson, J. **På rømmen i rommet.** (Scheffler, A. ill).
Boka handler om at rød splø ikke kan være venn med en blå splå, men hva skjer når noen utfordrer dette? Boka tematiserer hvordan hudfarge kan skape skille mellom to grupper romvesener, og hvordan de klarer å trosse det og skape en endring. Bildebok, norsk tekst.

Tveit, M. M., & Fjellvoll Andreassen, M. (2024). **Krusedullehår.** BedreVi Forlag.
Historien til en liten jente med krøllete, svart afrohår, som opplever å skille seg ut. Boken viser hvordan en kan møte rasisme. Bildebok, norsk tekst.

En arbeidshverdag uten rasisme – et arbeidsgiveransvar

Det er ikke bare barn som kan oppleve rasisme i barnehagen. Foreldre og foresatte kan også oppleve rasisme i møte med barnehagen, mens ansatte kan oppleve det fra barn, kollegaer, foreldre og leder. Å sørge for at rasisme ikke skjer er i tillegg et arbeidsgiveransvar. Som leder skal du sørge for et forsvarlig og trygt arbeidsmiljø (arbeidsmiljøloven, 2005) hvor ansatte ikke opplever trakassering og diskriminering. Aktivitetsplikten pålegger oss å forebygge diskriminering også når vi ikke vet om tilfeller av at det forekommer.

En barnehage ble felt av Diskrimineringsnemnda for å ha brutt plikten til å forebygge og forsøke å hindre trakassering. Saken gjaldt en ansatt som fikk nedlatende kommentarer om hudfarge, som for eksempel «brun bæsj». Nemnda konkluderte med at barnehagen hadde fått kjennskap til situasjonen, men ikke gjorde nok for å stanse trakasseringen. Barnehagen hadde heller ikke arbeidet systematisk og målrettet for å forebygge slike forhold, og manglet planer og rutiner for forebygging av rasisme blant ansatte (Diskrimineringsnemnda, 2022). Denne saken illustrerer viktigheten av god forebygging, men også av å anerkjenne at rasisme er en utfordring.

Arbeidsgiver plikter å forebygge rasisme gjennom risikovurdering sammen med ansatte og tillitsvalgte, og sette inn tiltak der det er risiko. Det skal finnes klare rutiner for hva man gjør hvis noe skjer, og alle har plikt til å si fra. Hvis leder opptrer rasistisk eller tillater rasisme, må planer og rutiner også forklare hva man kan gjøre og hvem man kan kontakte. Arbeidsgiver skal ivareta den som har opplevd rasisme på arbeidsplassen.

Denne veilederen har hovedsakelig fokusert på rasisme blant barn i barnehagen. På rasismeveileder.no finnes det veiledning til hvordan jobbe mot rasisme på arbeidsplassen. Der kan du lese mer om på hvilke områder rasisme kan forekomme, rettigheter og muligheter til å løse saken og hvilke aktører som kan hjelpe.

Reaksjoner fra voksne når en tar opp rasisme

Det kan være krevende å ta opp rasisme, og en kan oppleve motstand når en tar det opp. Kanskje føler noen av oss en motstand i oss allerede når vi leser denne veilederen. For å gjøre dette arbeidet lettere viser vi her noen vanlige reaksjoner man kan møte på når man tar opp rasisme, og hvordan man kan imøtekomme dem.

Jeg mente det ikke rasistisk

Dette er en måte å vinkle samtalen bort fra hva som faktisk har skjedd, til hva man mente og intensjonen bak. Det er også en måte å flytte fokus fra den som har blitt krenket, til den som mener seg urettferdig beskyldt for krenking. Dette er en måte å forsvare seg på, og selv om man ikke mente det kan det fortsatt være en rasistisk handling eller ytring. Det er hva som blir sagt og gjort som avgjør om det er rasisme, uansett om man mener det rasistisk eller ikke. Det å si og gjøre rasistiske ting og å være rasist er to forskjellige ting. En av grunnene til at folk reagerer på den måten er fordi de ikke vil bli sett på eller se seg selv som rasister. Det å ta ansvar for det man (bevisst eller ubevisst) har gjort er det som er viktigst. Her er det lurt å si at det er fint at vedkommende ikke mener og ønsker å være rasist, og derfor er det enda viktigere å snakke om det konkrete som ble sagt og hvorfor det er problematisk.

Vi har bare forskjellige meninger

Når du tar opp rasisme, kan responsen være at det handler om ulike meninger og ytringsfrihet. Det er likevel et problem hvis ulike meninger bidrar til at noen blir snakket nedlatende om, blir sett ned på og behandlet dårligere enn andre. Det er forskjell på å ha meninger om noe, og å dehumanisere andre mennesker.

Men hva med ...?

Noen kan prøve å flytte fokus fra samtalen om rasisme ved å peke på et annet problem som ofte ikke er relevant for sammenhengen, og spør «Hva med ...?». På engelsk kalles dette whataboutism. Da ledes oppmerksomheten mot noe annet som fremstår verre. En kan svare da "Det finnes alltid verre ting, men det gjør ikke denne erfaringen/hendelsen mindre viktig." Når erfaringer sammenlignes slik, så kan det oppleves som en bagatellisering av erfaringen eller hendelsen en tar opp. Det som har skjedd vil ikke endre seg av at det finnes mer utfordrende ting.

Ikke vær så følsom

En annen måte å bagatellisere rasisme på er å si at andre overreagerer, overtenker eller er overfølsomme. Dette kan også innebære å antyde at personen ikke er i stand til å tolke situasjonen riktig, gjennom utsagn som «du tolker det feil» eller «kanskje det bare er en misforståelse». Slike utsagn faller inn under gaslighting, fordi de får personen til å tvile både på egen opplevelse og egen vurderingsevne. Hvis noen i tillegg har reagert med gråt, sinne eller blitt satt ut, kan denne typen respons gjøre situasjonen enda mer utrygg. Å reagere emosjonelt på å bli behandlet mindreverdige er helt normalt. Det gjør ikke det som ble sagt eller gjort mindre alvorlig – og fokuset bør fortsatt være på handlingen eller ytringen.

Ikke dra opp "rasismekortet"

Dette er en anklage om å kalle noe for rasisme som et triks for å vinne en sak. En kan spørre tilbake "hva i dette mener du ikke er rasistisk?". Eller at dette ikke er noe spill, men en beskrivelse av en hendelse eller erfaring. Å bli anklaget for å trekke rasismekortet viser at man står langt fra hverandre i forståelsen av hva rasisme er. Både her og i mange situasjoner vi kan komme i, vil ikke rasismen være åpenbar for alle. Dersom en selv ikke har erfart rasisme på kroppen, kan det være vanskelig å forstå hvor ubehagelig og vondt det er å hele tiden indirekte eller direkte få beskjed om at "du hører ikke helt til her, du er annerledes". Da kan en lett tenke at "såpass må en tåle, eller – det var ikke vondt ment". Men når dette er stadig gjentakende kan det bli en stor belastning.

Definisjoner og begreper

Fordommer er negative holdninger eller synspunkter basert på forhåndsoppfatninger om en person, ofte knyttet til deres gruppetilhørighet, identitet, bakgrunn eller egenskaper.

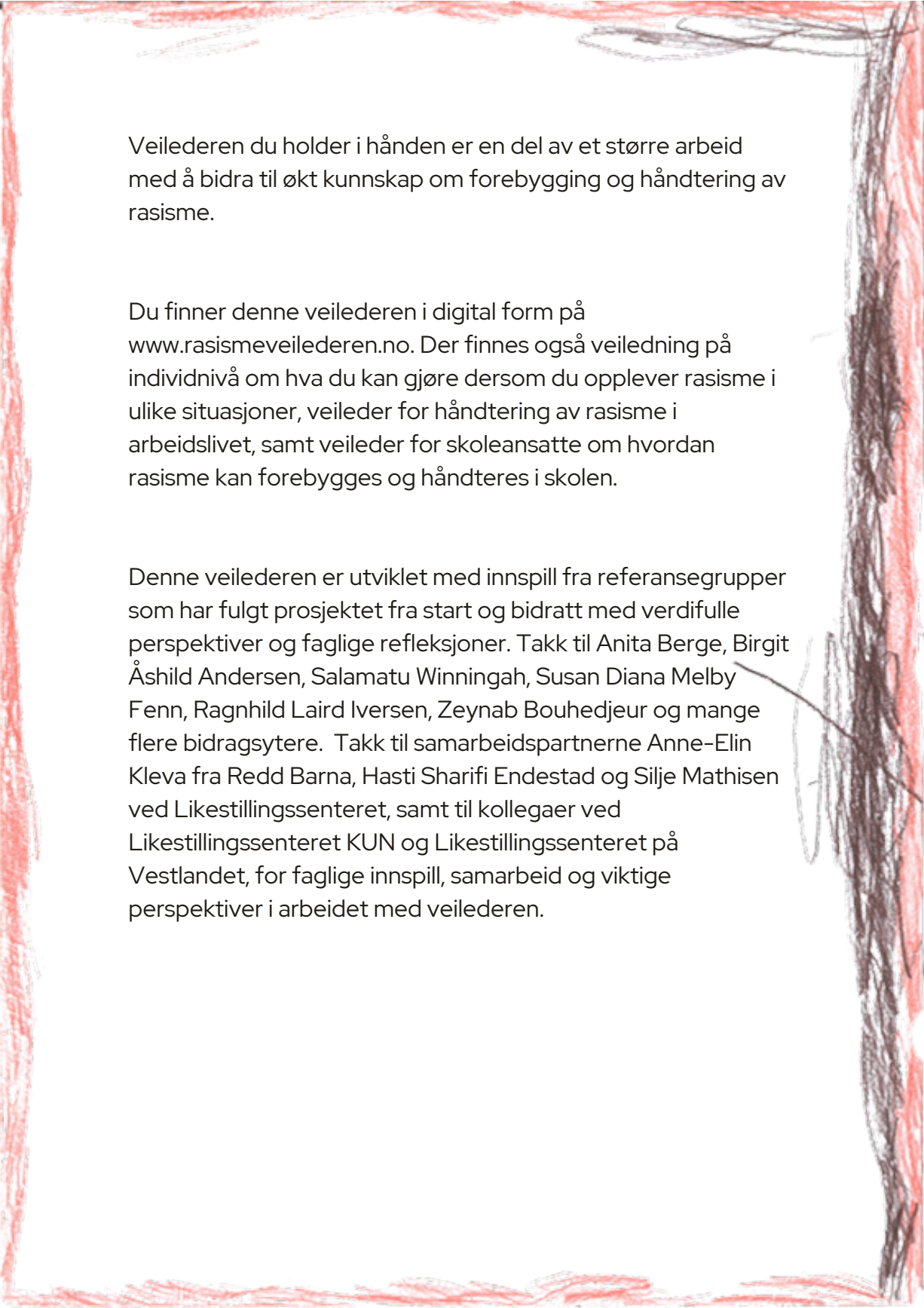
Diskriminering er forbudt forskjellsbehandling, der en person blir behandlet dårligere enn andre på grunn av kjønn, etnisitet, religion eller livssyn. Dette er ulovlig etter likestillings- og diskrimineringsloven eller arbeidsmiljøloven.

En hatefull ytring er når noen sier noe eller på en annen måte kommuniserer noe som nedverdiger en person på grunnlag av hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion, seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, eller nedsatt funksjonsevne. Hatefulle ytringer er straffbart.

Mikroagresjoner betyr små handlinger, bemerkninger eller hendelser som kan være støtende eller nedverdiggende for en person på grunn av deres tilhørighet til en spesifikk gruppe, for eksempel deres rase, kjønn, seksuelle orientering eller etnisitet

Minoritetsstress er et ord som brukes om stresset som kan oppstå når du utsettes for psykisk eller fysisk press på grunn av at du tilhører en minoritetsgruppe. Det kan skyldes diskriminering, rasisme, homofobi og transfobi. Minoritetsstress kan føre til en rekke helseproblemer, som depresjon, angst og søvnproblemer.

Strukturell rasisme er når rasistiske holdninger eller praksiser er innvevd i samfunnets strukturer og institusjoner. Det betyr at lovgiving, politikk og praksiser bidrar til å opprettholde ulike former for diskriminering eller urettferdighet basert på rase, etnisitet eller religion.

Veilederen du holder i hånden er en del av et større arbeid med å bidra til økt kunnskap om forebygging og håndtering av rasisme.

Du finner denne veilederen i digital form på www.rasismeveilederen.no. Der finnes også veiledning på individnivå om hva du kan gjøre dersom du opplever rasisme i ulike situasjoner, veileder for håndtering av rasisme i arbeidslivet, samt veileder for skoleansatte om hvordan rasisme kan forebygges og håndteres i skolen.

Denne veilederen er utviklet med innspill fra referansegrupper som har fulgt prosjektet fra start og bidratt med verdifulle perspektiver og faglige refleksjoner. Takk til Anita Berge, Birgit Åshild Andersen, Salamatu Winningah, Susan Diana Melby Fenn, Ragnhild Laird Iversen, Zeynab Bouhedjeur og mange flere bidragsytere. Takk til samarbeidspartnerne Anne-Elin Kleva fra Redd Barna, Hasti Sharifi Endestad og Silje Mathisen ved Likestillingscenteret, samt til kollegaer ved Likestillingscenteret KUN og Likestillingscenteret på Vestlandet, for faglige innspill, samarbeid og viktige perspektiver i arbeidet med veilederen.

Kilder

Andersen, B. Å. (2024, 24. januar). Markering av nasjonaldagen: Hva er greit – og hva bør du absolutt ikke gjøre? Barnehage.no.

<https://www.barnehage.no/markering-av-nasjonaldagen-hva-er-greit-og-hva-bor-du-absolutt-ikke-gjore/253274>

Iversen, R. L. (2020, 8. juni). Hvorfor og hvordan bør hudfarge være tema i barnehagen? Religionsundervisning.no.

<https://www.religionsundervisning.no/l/hvorfor-og-hvordan-bor-hudfarge-vaere-tema-i-barnehagen/>

Iversen, R. L. (2020, 19. mai). Islam i barnehagen: Ramadan og id. Religionsundervisning.no.

<https://www.religionsundervisning.no/l/islam-i-barnehagen-ramadan-og-id/>

Jakobsen, S. E. (2024, 10. november). Å formidle kultur uten å gjøre den eksotisk. Utdanningsdirektoratet.

<https://www.udir.no/tall-og-forskning/publikasjoner/vetuva/formidle-kultur-uten-eksotisk/>

Kong Harald V. (2016, 1. september). Hagefest i Slottsparken: Velkomsttale. Det norske kongehus.

<https://www.kongehuset.no/taler-og-budskap/kong-harald-v/hagefest-i-slottsparken-velkomsttale-bm>

Likestillingscenteret KUN. (n.d.). Likestilt oppvekst.

<https://kun.no/ressurser/likestilt-oppvekst>

Religionsundervisning.no. (2020, 9. oktober). Boktips til barnehagefolk: Samer og nasjonale minoriteter i barnehagen.

<https://www.religionsundervisning.no/l/boktips-til-barnehagefolk-samer-og-nasjonale-minoriteter-i-barnehagen/>

Sametinget. (u.å.). Nasjonaldag og nasjonale symboler.

<https://sametinget.no/om-sametinget/nasjonaldag-og-nasjonale-symboler/>

Sandgrind, S. W. (2020, 4. februar). Slik skal de markere nasjonaldagen. Barnehage.no.
<https://www.barnehage.no/samenes-nasjonaldag/slik-skal-de-markere-nasjonaldagen/138427>

Schram, M. (2023, 18. desember). Slik kan du jobbe med mangfold i barnehagen. Utdanningsnytt.
<https://www.utdanningsnytt.no/barnehageforskning-barnehagelaerer-barnehagelaererollen/slik-kan-du-jobbe-med-mangfold-i-barnehagen/382368>

Ursin, M., & Ramirez, C. (2025). The Wonder(s) of Barbie: Entanglements of racism, body shame and doll play in a Norwegian primary school. Tidsskriftet Barn – forskning om barn og barndom i Norden.

Utdanningsdirektoratet (2017). Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (FOR-2017-04-24-487). Lovdata.
<https://lovdata.no/forskrift/2017-04-24-487>

Henvendelser som gjelder publikasjonen, kan rettes til:

Likestillingssenteret KUN

Nordfoldveien 101

8286 Nordfold

Tlf 75 77 90 50

post@kun.no